

Ks. Cyprian Rogowski, *Hermeneutyczno-dydaktyczny wymiar symbolu i implikacje pedagogiczno-religijne. Studium pedagogiczno-religijne w wymiarze interdyscyplinarnym*, Lublin: TN KUL 1999, ss. 380.

Problematyka dotycząca symbolu stanowi przedmiot zainteresowania wielu dziedzin ludzkiego poznania. Wynika ono z faktu, że symbol „daje do myślenia” i równocześnie może być kluczem do głębszego spojrzenia na naturę człowieka, określaną jako *animal symbolicum*. Człowiek, żyjąc w świecie symboli i znaków, tworzy pewnego rodzaju „symboliczną sieć” skoncentrowaną wokół własnego doświadczenia, która wraz z jego rozwojem staje się mocniejsza i subtelniejsza. Pojawia się zatem pytanie – czym jest symbol? Niektóre nauki humanistyczne, jak np. psychologia, socjologia, pedagogika podejmują tę problematykę i we właściwy dla siebie sposób formułują odpowiedź na powyższe pytanie. Paul Ricoeur zauważa, iż nieskoordynowane ujmowanie symbolu przez wiele dyscyplin naukowych może przyczynić się do zagubienia jego istoty. Dostrzega się również pewien brak badań nad symbolem w wymiarze interdyscyplinarnym. Recenzowana pozycja stanowi próbę wypełnienia tej luki.

Autor niniejszej pracy, zamieszkujący od kilkunastu lat w Niemczech ukończył specjalistyczne studia na Uniwersytecie w Kassel zwieńczone w 1994 r. tytułem doktora filozofii w zakresie pedagogiki religii. Jest autorem wielu prac w języku niemieckim i polskim, profesorem Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, kierownikiem Zakładu Katechetyki i Pedagogiki Religii oraz członkiem europejskiej organizacji naukowej Katolickich Katechetów-Docentów (Arbeitsgemeinschaft Katholischer Katechetik-Dozenten – AKK) obszaru języka niemieckiego i Związku Katechetów Niemieckich w Monachium (Deutscher Katecheten-Verein – DKV).

Omawiana praca – rozprawa habilitacyjna – zasługuje na szczególną uwagę ze względu na to, że reflektuje hermeneutykę symbolu w jego dydaktycznych aspektach. Liczne kontakty autora z europejskimi środowiskami naukowymi w zakresie omawianej problematyki zaowocowały bogatym i wielostronnym podjęciem zagadnień pedagogiczno-religijnych symbolu w wymiarze interdyscyplinarnym. Przedstawione przez niego treści są ważne na polskim gruncie z uwagi na to, iż dydaktyka symbolu religijnego – jak dotychczas – nie była w sposób systematyczny podejmowana w rodzimej literaturze katechetycznej i pedagogiczno-religijnej.

Książka ks. prof. dra hab. Cypriana Rogowskiego składa się ze wstępu, siedmiu rozdziałów, podsumowania w języku polskim i niemieckim, wykazu skrótów oraz bibliografii. We wstępie (s. 9-17) autor podkreśla, że inspiracje do podjęcia omawianej problematyki zrodziły się podczas wcześniejszych badań porównawczych dotyczących tendencji katechetycznych w Polsce i rozwoju pedagogiki religii, a ściślej mówiąc koncepcji pedagogiczno-religijnych w Niemczech. Z uwagi na to,

że literatura polska traktująca o problematyce symbolu, zwłaszcza w wymiarze interdyscyplinarnym, jest znikoma, sięgnął on słusznie do literatury obcojęzycznej, głównie niemieckiej, która jest bardzo bogata i daje o wiele szersze i głębsze naświetlenie w tej materii (s. 10).

Warto podkreślić, że ks. Rogowski podjął niezwykle trudny problem z obszaru pedagogiki religii i katechetyki. Starając się odpowiedzieć na pytania: czym jest symbol, jaka jest jego geneza, natura i jak powinien być przekazywany w procesie dydaktyczno-wychowawczym, naświetla powyższe zagadnienia w sposób konstruktywny i daje jednocześnie czytelnikowi sensowne i kompetentne odpowiedzi. W celu głębszego zrozumienia dydaktyki symbolu, w rozdziale pierwszym (s. 19-52), autor koncentruje uwagę na nowszej historii rozwoju pedagogiki religii w kontekście socjo-kulturowym i socjo-historycznym. W rozważaniach tych wychodzi od myśli Soboru Watykańskiego II i jego inspiracji w zakresie dydaktyki pedagogicznoreligijnej. Ks. Rogowski dokonuje wnikliwej analizy rozwoju koncepcji pedagogicznoreligijnych w Niemczech i zauważa, że przesuwa się on od dydaktyki korelacji do dydaktyki symbolu.

Filozoficzne rozumienie symbolu prezentuje rozdział drugi (s. 53-111). Autor, opisując symbol w sensie filozoficzno-estetycznym, sięga przede wszystkim do A. Baumgartena, który w swojej twórczości uzasadnił estetykę jako samodzielną dyscyplinę filozoficzną. Swoją uwagę koncentruje również na filozofii form symbolicznych Ernsta Cassirera, teoretyka kultury, przedstawiciela neokantyzmu, twórcy teorii symbolizmu. Nawiązuje także do fundamentalnych założeń symbolizmu Susanne Langer, która (pod wpływem poglądów A. N. Whiteheada) rozwinęła teorię symbolu E. Cassirera na gruncie anglosaskim. W swoich analizach Langer zajęła się zagadnieniem symboli prezentatywnych, mających swój udział również w języku, a które – jak podkreśla ks. Rogowski – mogą być owocnie wykorzystane w wymiarze pedagogicznoreligijnym.

Rozdział trzeci (s. 113-154) traktuje o recepcji symbolu w psychologii rozwojowej. Autor nawiązuje do pojęcia i funkcji symbolu u Jeana Piageta oraz religijnego rozumienia symbolu według Ronalda Goldmana. Omawia również pojęcie symbolu we współczesnych teoriach rozwoju religijnego prezentowanych przez autorów, jak: Fritz Oser, James W. Fowler i Reto L. Fetz. W tym kontekście warto podkreślić, że w literaturze przedmiotu zauważa się również tendencję stosowania obok pojęcia „rozwój religijny” terminów: „rozwój duchowy” lub „rozwój wiary” (por. *Rozwój duchowy człowieka*, red. P. Socha, Kraków: UJ 2000).

W rozdziale czwartym (s. 155-183) autor analizuje symbol i jego kształtowanie z punktu widzenia psychoanalitycznej teorii Carla Gustawa Junga i hermeneutyki Paula Ricoeura. Zwraca również uwagę na hermeneutykę i wymiar egzystencjalny symbolu w odniesieniu do teorii Herberta A. Zwergela, który swoje badania oparł na teorii symbolu Ricoeura. Ks. Rogowski dokonuje analizy prezentowanych teorii i krytycznie ocenia ich przydatność na gruncie pedagogiki religii i teologii.

Rozdział piąty (s. 185-206) został poświęcony recepcji symbolu w pedagogice. Autor rozważa funkcje wychowawcze symbolu na poszczególnych etapach rozwoju człowieka. Opierając się na zasadniczych założeniach symbolu i teorii rozwoju uwzględnia także krytykę dydaktyki symbolu. Omawia też inne istotne aspekty tego

zagadnienia, wśród których można wymienić dydaktykę symbolu rozumianą jako wychowanie estetyczne. Takie ujęcie symbolu wskazuje na możliwość jego wykorzystania we współczesnej praktyce katechetycznej i pedagogiczno-religijnej.

Kolejny rozdział (s. 207-237) zawiera problematykę aktualnych koncepcji dydaktyki symbolu reprezentowanych m.in. przez H. Halbfasa, G. Baudlera, G. Stachela, s. M. O. Knechtle, którzy swoje przemyślenia dotyczące symbolu, jego kształtowania i rozumienia odnoszą do wymiaru praktycznego. Autor omawia również dydaktykę symbolu z perspektywy protestanckiej określanej jako „krytyczna koncepcja symbolu” (P. Biehla s. 233). Akcentuje ona społeczno-krytyczny wymiar nauczania religii i dydaktykę korelacji.

Dotychczasowe analizy posiadały odniesienie do nauk humanistycznych i opierały się na założeniach antropologicznych. Estetyka filozoficzna i filozofie symbolizmu pozwoliły ks. C. Rogowskiemu spojrzeć bliżej na symbol i jego rozumienie, zaś psychologia poznawczorozwojowa i neopsychoanaliza wskazały na proces jego kształtowania oraz ustaliły od jakiego momentu może być on interpretowany w sensie ścisłym jako symbol (s. 239).

Rozdział ostatni (s. 239-314) podejmuje problematykę symbolu w kontekście nauk teologicznych. Warto podkreślić, że zainteresowanie symbolem w teologii znacznie wzrosło w ostatnich latach, zwłaszcza w dziedzinie sakramentologii. Na uwagę zasługują przedstawione przez autora koncepcje R. Guardiniego, K. Rahnera oraz protestanckiego teologa P. Tillicha. Została również podjęta problematyka odnosząca się do sakramentu jako symbolu oraz wymiaru estetycznego sakramentów.

Recenzowana pozycja posiada wartość teoretyczno-poznawczą i w znacznym stopniu praktyczną. Autor podjął się analizy bardzo złożonego zagadnienia w katechetyce i pedagogice religii, uwzględniając konieczność wielowymiarowego spojrzenia na pojęcie symbolu, które przedstawił na gruncie: filozofii, psychologii rozwojowej, psychoanalizy, pedagogiki i teologii.

Język, jak w każdej na ogół pracy naukowej, nie należy do łatwych. Ze względu na bogate wykorzystanie literatury niemieckojęzycznej, ks. prof. C. Rogowski niekiedy tworzył nową terminologię dla polskiego czytelnika, co w recepcji myśli stanowi dodatkową trudność. Lektura niniejszej publikacji wymaga dlatego dość dobrej orientacji w różnych zagadnieniach dotyczących dydaktyki symbolu.

Z uwagi na zastosowanie bogatego aparatu naukowego, można stwierdzić, że recenzowana rozprawa stanowi cenną pozycję monograficzną i *novum* we współczesnej pedagogice religii. Można polecić ją nie tylko osobom zajmującym się omawianą problematyką na gruncie akademickim, ale również pedagogom, zwłaszcza katechetom. Formy symboliczne w nauczaniu religii przyczyniają się do kształtowania pełnego wymiaru religijności, która stanowi konstytutywny element osobowości i tożsamości człowieka. Lektura omawianej pracy może również przyczynić się do wymiany poglądów i stwarzać możliwości konfrontowania doświadczeń powstałych na płaszczyźnie teorii i praktyki.

Małgorzata Tatala